

A DETECTIVE NOVEL: "COCOȘATUL ARE ALIBI"

Dorin Trifu

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: The work A Detective Novel: „The Humpback Has an Alibi” presents some features of the detective novel. Its structure is a classical one, giving details of the logical course of events in which murders ceaselessly happen. Besides a compositional analysis of the novel, I also considered underlining the major themes belonging to Rodica Ojog- Brasoveanu: the main theme of murder, the theme of death and of the irreversible time, the duplication, the fascination of money and the obsession of jewellery. Elements of the detective novel, like the tension brought about by an enigma, the suspense, the mystery, the uncertainty and the astonishment of the characters after the murders and after the duplication of some characters are obvious in the analysis, the quotations from the book having a significant role. Although it seems a story that is hard to understand, with a discontinuous storyline, in which the actions shifts too quickly from a murder to another and from a suspect to others, at the end of the story the impressive thing is the answer to the questions: How can the Humpback keep their alibi? Who is the real Humpback or the serial killer?

Keywords: Murders, detective novel, humpback, alibi, thief.

Motto: „–E o molimă! O molimă, domnule! Ziua și asasinatul!” (Procurorul Ștefănescu¹)

Romanul „Cocoșatul are alibi” (1973) este al treilea roman al autoarei Rodica Ojog-Brașoveanu în ordinea apariției editoriale și primul din seria romanelor sale polițiste care prezintă crima în serie, crima în derulare, obsesia crimei. Misterul este o caracteristică a creației de acest gen, evident încă din titlu. Elementul palpitant este apariția unui individ cu o fizionomie bizară, cu o cocoșă pronunțată, la diverse evenimente, adrese. Apoi aceeași apariție uimește prin constatarea fermă a poliției care observă nu un cocoșat, ci o multitudine, unii care apar și dispar fără urmă. Crimele comise poartă același însemn, motiv de a crede că există un autor comun în persoana Cocoșatului, nu se știe care. Numai unul dintre aceștia își deplânge infirmitatea, lamentându-se pe fondul aceleiași povești devenită banală prin zicere. De la această apariție a indivizilor cu cocoșă pe parcursul lecturii operei până la final, unde Cocoșatul este denumirea unei bande de hoți, este un drum incredibil, neverosimil decât în fabulă.

Acțiunea începe toamna, într-o atmosferă de fals romantism, la un banal restaurant, numit *Someșana*: „Într-o seară, pe la sfârșitul lui septembrie, o seară cu cer senin și lună roz împrumutată dintr-un tablou prost, pentru că totul e prea colorat, prea frumos, idilic și corect frumos, iar pictorul fizic și decedat, într-o astfel de seară, maiorul Dăneț manifestă surprinzătoarea dorință de a lua un aperitiv.”²

Această atmosferă colorată, fals romantică, ireală e specifică mai multor romane ale scriitoarei.

¹ Rodica Ojog-Brașoveanu, *Cocoșatul are alibi*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973, p. 190).

² idem, p.5.

De data aceasta, romanul nu debutează cu o crimă *ex-abrupto*, ci clasic, cu prezentarea unei situații inițiale. Incipitul, simetric cu finalul, prin aparenta relaxare a polițiștilor Azimioară, Dăneț și Moșoianu la un banal restaurant, fie că poartă denumirea de Someșana, fie Bucur. Se poate identifica aici o fină aluzie la faptul că și atunci când sunt în afara programului, polițiștii au meseria *în sânge* și nu au cum să nu observe evenimente suspecte în preajmă, chiar în timpul liber. La început, la grădina de vară *Someșana* le atrage atenția *un cocoșat* și gesturile tandre a doi îndrăgostiți. Încă din incipit se afirmă misterul. Interesant este că tânăra, singură la masă, smulge pentru câteva secunde o cheie din mănunchiul de pe masă, apoi înfășoară ceva într-o batistă, ceva ce seamăna cu *o bucată de ceară*. În finalul operei, nici la restaurantul Bucur nu se pot destinde o clipă, observând iarăși o femeie șarmantă – să fie vorba tot despre Marina? -, în timp ce ascundea o cheie smulsă dintr-un mănunchi: „- Ei, nu, șopti Moșoianu, asta ar fi culmea! Parcă derulând un film, retrăiau momentul când cu câteva luni în urmă, Marina cu Damian la masă... «Ce naiba, iar o luăm de la capăt?»”³.

Moșoianu îl urmărește pe *spânatic*. Atmosfera neobișnuită, sinistă, e dată de zgomote ciudate în preajma casei unde va pătrunde acesta, de un *scrâșnet slab și o bufnitură*.

Intervine motivul cuplului, Marina apare îndrăgostită, trăind sentimentul de beatitudine, care se contopește cu enigma: „Perechea părăsi localul, urmărită de rînjetul ospătarului. Mergeau pe Știrbei Vodă, înaintând cu pas nesigur. Femeia își sprijinea partenerul amețit, lipindu-și de el șoldul puternic. Din când în când se opreau, sărutându-se încleștat până-și pierdeau echilibrul. Apoi rîdeau în hohote, stând față în față și ținându-se de mâini. [...] Vocea răsună strident în liniștea cartierului. Rîzînd, femeia îl îmbrățișă.”⁴

Prima crimă este a unei bătrâne care scria elegant la un birou. Peisajul din birou, cu imagini tragice din *alt veac*, cu „chipurile șterse în rame ovale, cu expresii și veșminte demodate”, cu bărbați importanți și doamne rigide, între care un conte, o prințesă, marchiză, părea să anticipeze o crimă:

„... Pe contele de Chantilly l-am cunoscut la balul prințesei Șutzu. Era în trecere prin București, însoțind-o pe verișoara sa, marchiza de B., într-o călătorie în Orient. Mi-amintesc că anvizajau să stea numai la Cairo vreo două săptămâni. Chantilly! Ce gentilom desăvârșit! Cine și-ar fi imaginat în seara aceea că va avea un sfârșit atât de tragic...?”⁵

Amintirea despre nobilii din tablou și evenimentele tragice suferite conține o notă de ambiguitate, căci vocea este fie a maiorului Dăneț, care urmărea gesturile bătrânei în birou, fie mai degrabă a acesteia înaintea morții, având în vedere că lacrimile i se prelingeau pe obraji.

Pe lângă tema obsesivă a banului, tema bijuteriilor vechi, a pietrelor scumpe, giuvaere, smaralde, nu e de mai mică însemnătate. Acestea, în muzee sau safe-uri închise ermetic, tentează hoții. Obsesia pietrelor prețioase este – cum de atâtea ori s-a putut observa în literatură, ca și în viață – nocivă pentru individ, care este capabil să recurgă la crimă decât să părăsească *pătimașa pasiune*.

Mișcarea iute a cocoșatului în dorința de a se salva de privirile locotenentului Moșoianu este surprinsă prin comparația ce aduce în prim-plan confruntarea corp la corp între un hoț de mare calibru – cocoșatul - și un locotenent vigilent. Vedem tentativa de crimă derulându-se pe paginile cărții și în imaginația cititorului, imagine ce aparține romanului *negru*, dacă e să nereferim la clasificarea lui Tzvetan Todorov, devenită clasică, privind tipologia romanului

³ idem, p. 215.

⁴ idem, p. 10, 11.

⁵ idem, p. 11.

polițist: „Celălalt se întoarce *ca un arc*, țintindu-i gâtul.”⁶ *Cineva* – acea persoană necunoscută ce intervine de atâtea ori în romanele scriitoarei – neutralizează lovitura. Moșoianu rămâne dezamăgit de eșec, punând sub semnul întrebării „capacitatea sa profesională”⁷, deși are inteligența de a afișa un aer distrat. *Grecu, Dudă, Jean* lucrau pentru Cocoșatul, dar de fapt nu prea știau prea multe despre acesta: „–Da, ca voi! Slugăriți de atîta amar de vreme și nici măcar nu știți pe cine.”⁸ Altădată, tot *Grasu*, care nu era de acord cu munca în echipă, de fapt locotenentul deghizat, le reproșează că șeful, Cocoșatul, își bate joc de ei: „– Na, că v-a venit patronul. Face pe misteriosul și vă aiurește ca pe niște sugaci. Intră pe o ușă, iese pe alta și socoteala-i gata.”⁹

Restauratorul Iancu pleșa spune că era imposibil ca cineva să sustragă *brățara Davei* din Muzeul de Arheologie. În timp ce discuta cu maiorul, cineva cu o halebardă vrea să îl ucidă pe ziaristul Mihai, dar ea nimerește în peretele lambrizat, apoi chiar reușește să îl atace. Sunt urmăriți cei trei *atacatori- suspecți*: Cezar Teodosiu, directorul Dinu Holban, restauratorul Iancu Pleșa.

În romanul polițist clasic este vorba de mute ori și despre o dedublare a detectivului. Aspectul îl regăsim și la scriitoarea româncă adusă în discuție. Pentru ca ancheta să avanseze, Maiorul Dăneț hotărăște ca locotenentul Azimioară să debuteze în lumea hoților. Aici va primi apelativul de *Grasu* între hoții *Dudă* (Îl chema Răpcau Valentin) și Jean mătăhălosul. Locotenentul Azimioară este implicat în spargere pentru a risipi suspiciunile hoților, care credeau că el ar fi polițist. Spargerea este tocmai în locuința maiorului Dăneț, iar *Grasu* urmează a fi pionul principal, pentru a spulbera orice suspiciune cu privire la el. Trebuie să spargă o cutie de os care conținea doar câteva bijuterii.

După îndelungi cercetări, se descoperă că furtul brățării *Davei* a avut loc în condiții speciale. Damian a sustras brățara, descompusă, cu ajutorul unor porumbei.

Sunt uciși șapte oameni din banda Cocoșatului, iar despre Marina se crede că era moartă. Se bănuiește că șeful îi lichida când ei aflau existența lui dublă, de fapt a doua sa identitate. Grecu se întreabă care era mobilul crimelor în realitate: „De ce? Ce era în capul Cocoșatului?”¹⁰

Finalul e surprinzător cu cât maiorul Dăneț trebuie să ancheteze și apoi să acuze un prieten din copilărie, Sebastian Pop, zis Stena. El l-a ucis pe Mucenicu, înecându-l. Uimirea maiorului este de a nu fi reușit să-și cunoască prietenul până în acel moment, de a se fi lăsat înșelat de aparențe, de a fi putut avea un prieten sub a cărui inteligență se ascundea un criminal, un om aparent slab de înger, dar nu unul oarecare, ci capul bandei: „– Am fost ca frații, Stena. Practic nu ne-am despărțit aproape niciodată. Cum naiba nu te-am cunoscut? Te-am judecat poate uneori aspru, te consideram moale, moale în general, vulnerabil unor tentații. Te știam snob și uneori ipocrit, fără ca asta să mi se pară însă prea grav. Dar criminal? Căpetenie de bandă? Crima, crima premeditată, crima inteligentă presupune o forță, negativă desigur, dar incontestabil forță sufletească, tenacitate și cruzime. Te știam inteligent, dar fricos. Bărbia, bărbia ta moale, nesigură, care nu-i plăcea lui taică-tău. Cred că asta a vrut să-mi spună când a murit. Să fiu atent. Să am grijă de tine. Dar cine, cine te-ar fi crezut în stare? Își luă capul în mâini.”¹¹ Criminalul justifică faptul că pasiunea pentru bani o avea din copilărie, ca o zestre ereditară de la tătăl său, căruia i-a semănat leit. În trecut aprecia safirul pentru valoarea lui, până când iubirea pietrelor va

⁶ idem, p.13.

⁷ ibidem.

⁸ idem, p. 154.

⁹ idem, p.155.

¹⁰ idem, p.177.

¹¹ idem, p.202.

deveni o obsesie. Visa pietre, pentru că își dorea să agonisească bani. „Apoi a venit obsesia. Să am cât mai multe pietre, cât mai multe «drăcii» cu pîntec cald, sîngeriu, ori ca mierea, verde ca otrava, ori albastru sideral, luceferi cu scînteii astrale care te orbesc... Să-ți povestesc coșmarurile mele fantastice? Pînă și îngropăciunea, cu o fantezie păgînă, schizofrenică, mi-am văzut-o asfixiată în nestemate. Prohod? Nu! Kilograme, tone de topaze, rubine, briliante, cascade fluide și strălucitoare. Cînd mă trezeam, dimineața, tezaurele faraonilor mă făceau să zîmbesc.”¹²

Mai mult, nici soția nu bănuia cu cine se căsătorise, căci Stena ducea o existență dublă. Privind retrospectiv, personajul își amintește cum de dragul banilor a renunțat la onestitate, recurgînd la sustragerea pietrelor prețioase. Bucuria era mai mare cu cât îi revenea 40% din câștig, restul fiind pentru întreținerea bandei. În cele din urmă, făptașul își recunoaște crimele, pe care le regretă doar o clipă, dându-și seama că patima banilor a fost mare. Ceea ce agentul de poliție nu înțelege este că banda amicului său reprezenta o sucursală a unei afaceri ilicite străine, iar el, Sebastian Pop nu știa nici măcar pentru cine muncește.

Pare surprinzător cum Dăneț nu poate pricepe *psihologia criminalului*. Acesta crede că nu s-ar fi meritat să jertfească onestitatea pe altarul fărădelegii. E totuși aici și o idee morală, chiar dacă romanele polițiste, în general, nu pun accentul pe morală, ci pe înfăptuirea dreptății. Ideea este că dreptatea valorează mai mult decât toate nestematele din lume, iar iubirea lucrurilor scumpe, ce orbesc privirea, ruinează dreptatea. În altă ordine de idei, accentul pe exterior ruinează interiorul uman, psihicul. Desigur, omul poate fi fericit când există un echilibru între exterior și interior, când bijuteriile sunt doar o formă de a arăta estetic, nu o patimă. Această patimă a banului a determinat omul în literatură, cât și în istorie, să treacă de la poziția de om la cea de neom. De aceea, maiorul Dăneț îi reproșează: „[...] Ajută-mă să te înțeleg. Își întoarse fața crispată, cu trăsăturile chircite: Atîtea crime, Stena, atîția morți, pentru un pumn de pietre colorate! Atîtea fărădelegi pentru un yacht, și o limuzină, și mai ce, nenorocitul? O reședință luxoasă cu servitori negri – face distins, vorba nevasti-ti – și un cont de dolari, și mai ce? Ce?! Cascadele de nestemate nu te lăsau să dormi. Dar morții? Dudă, Damian, Pleșa, Mucenicu și cîți or mai fi...”¹³ Maiorul Olimpiu Dăneț regretă crimele prietenului, în timp ce acesta nu conștientizează propriile greșeli, pe care le consideră acțiuni binefăcătoare pentru societate; aceasta pentru că psihologia criminalului prevede absența unei conștiințe lucide, realiste, personajul pare un psihopat: „În fond nu vād de ce te agiți așa. Dudă, Pleșa, ceilalți erau doar o adunătură de escroci recidiviști. Pentru cine să am remușcări? Mucenicu, un sadic! Ar fi înjunghiat orice, în afară de icoana lui Isus. Marina. Nici măcar n-a murit. Atunci? La urma urmelor, am curățat societatea de o sumă de indivizi insalubri și asta fără să vă coste vreun ban. Iată că v-am realizat și economii. Rîse cinic: M-am încadrat într-un efort general, care animă masele.”¹⁴ Confesiunea hidoasă este înfiorătoare, iar soția sa, Angela, pare îngrozită de adevăr în fața maiorului. Chiar și în final, lucrurile se precipită, cu un pistol, Stena încearcă să-șiucidă soția, precizând că adevăratul mobil al crimelor, mai mult decât patima banilor, a nestemateilor, a fost fericirea ei. Lucrurile devin iarăși încâlcite, personajul se sinucide de față cu poliția, iar ultima replică a muribundului deplasează vina asupra Angelei: „Știam ... Angela... Știam... Ți-a fost... fri... frică... să nu vorbesc.”¹⁵

Inexplicabilul sfidează orice formă de logică. Și cine s-ar fi gândit că autorul moral al tuturor crimelor este Angela Pop, soția lui Sebastian Pop. Angela deține o identitate falsă. De

¹² idem, p.203.

¹³ idem, p.209.

¹⁴ idem, p.209.

¹⁵ idem, p. 211.

fapt, numele real era Erika Schäffer, fiica unui meseriaș din Sibiu, de condiție modestă. În cazul ei, atrocitatea se afirmă de timpuriu, de la nouăsprezece ani ca fost criminal de război, cu rolul de a tria deținuții în lagărele de concentrare. În urma unui șoc recurge la acțiuni tot mai violente: „Cînd s-a întors în lagăr, era de nerecunoscut. Chinuia, maltrata și asasina cu luciditate, fără nici un fel de participare subiectivă.”¹⁶ Exilată temporar în România, Erika va fi șeful bandei *Cocoșatul* și mizând pe o evadare, recurge la uciderea expertului străin, de teamă ca acesta să n-o demaște.

Pe scurt, în opera Rodicăi Ojog-Brașoveanu se pot identifica de la primele scrieri, toate trăsăturile unui roman polițist, de la planul dublu al crimei și al anchetei până la mister, suspans incertitudine. Nu numai schema narației urmează legile proprii romanului polițist clasic, enunțate de critică, dar și o serie de elemente pe parcurs atestă o astfel de scriitură: teama, ambiguitatea, atmosfera sinistă în acord cu asasinatelor descrise, motivul nopții, al mâinii ucigașe. Chiar dacă povestea este încâlcită, greoaie, obositoare, în „Cocoșatul are alibi” (1973), romanul reprezintă un exercițiu de scriere polițistă pe teren autohton, premergător romanelor sale cu adevărat valoroase, „Cutia cu nasturi” (1994) ca să exemplificăm unul, care nu plictisesc deloc. Subiectul fascinează, totul fiind relatat cu talent, prin uzanța diferitelor registre, de la limbajul hoților și limba țigănească, la stilul sobru, ce aparține unui director, de la comic, la umor și nelipsita ironie.

BIBLIOGRAFIE:

BRECHT, Bertolt, „Experiența intelectuală a catastrofei” în *Secolul 20*, nr. 7, 1968, p.36-39.

CAILLOIS, Roger, „ROMANUL POLIȚIST, jocul și drama” în *Secolul 20*, nr. 7, 1968, p.43-54.

CĂRTĂRESCU, Mircea, *Postmodernismul românesc*, București, Editura Humanitas, 2010.

DRĂGAN, Ioana, *Romanul popular în România: literar și paraliterar*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2006.

NARCEJAC, Boileau, *Le roman policier*, Deuxième édition corrigée, Paris, Presses Universitaires de France, 1982.

OJOG-BRAȘOVEANU, Rodica, *Cocoșatul are alibi*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1973.

¹⁶ idem, p.212.